

TÜRKİYE'DE KONAR GÖÇERLERİN SOSYO-TARİHSEL YAPILARI

Şeyda BÜYÜKCAN SAYILIR

Özet: Anadolu'nun coğrafi yapısına göre ekonomik ve kültürel hayatları şekillenen konar göçerler, etnik kökenden ziyade buldukları coğrafyaya göre “Yörük” veya “Türkmen” isimleriyle anılmışlardır. Bu coğrafi yapının gereği olarak da konar göçerlerin tercih ettikleri birçok farklı iktisadi faaliyetin doğurduğu kültürel farklılıklar oluşmuştur. Diğer yandan Yavuz Sultan Selim dönemindeki Safevi propagandasının etkisiyle Anadolu'da, halkın bir kısmı, Alevi (Kızılbaş) kimliği kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda dinî bakımdan da farklılaşan Anadolu insanı tek tük bu farklılıklara rağmen kültürel olarak ve gündelik yaşam tarzları (yerleşik-konar göçer) bakımından derin bir ayrışma yaşamamıştır. Osmanlı Devleti tarafından konar göçerlere uygulanan iskân politikaları sonucu veya bu grupların kendiliğinden yerleşik hayata geçmeleri sebebiyle Türkmen grupların gündelik hayatları önemli ölçüde değişmiştir. Göç güzergâhlarında veya zorla iskân edildikleri bölgelerde karşılaşp karıştıkları gruplarla da etkileşim içinde bulunan konar göçerler arasında bazen kimlik kargaşası veyahut kendisini tanımlama biçimlerinde değişiklikler yaşanmıştır. “Türkmen Ekradı” ifadesi de bu tanımlamalardan birisidir.

Anahtar kelimeler: Türk, Türkmen, yörük, konar göçer, aşiret.

Socio-historical Structures of Semi-nomads in Turkey

Abstract: Semi-nomads, pursuing their economic and cultural lives according to the areas of Anatolia where their ethnic roots are found, are referred to as “Yörük/Yürük” (Nomad) or “Türkmen” (Turcoman). The nature of the geographical region also gave rise to cultural differences arising from the various economic enterprises preferred by each semi-nomadic group. In parallel with this cultural differentiation, religious differences appeared in the past. During the reign of Yavuz Sultan Selim, in particular, the people of Anatolia became split into two groups, the Sunni and Alevi-Kızılbaş (Alevite, Alawi), under the influence of Safevi (Shia-Salafi) propaganda. A social differentiation is therefore seen in the basic lifestyle (settled and semi-nomadic) and religious practices (Sunni and Alevi) of the Turcomans who were exposed to religious differences and who first came to Anatolia and made the area their home.

In Anatolia, the new settlement policies were applied to semi-nomads with measures that altered and cut off their customary migratory routes. The semi-nomads were left in the position of being forced to choose a settled life in the place where they were. The government introduced a new concept called “Ekrad Türkmeni” (Ekrad Turcomans), as they are known in the documents of the time.

Key words: Turk, Turkoman, yoruk, semi-nomad, clan.

Giriş

Belirli bir zorunluluktan kaynaklanmayan, isteğe bağlı ve belirli bir noktayı hedeflemeden belki daha doğru bir deyişle; “ayrıldığı yere bir daha ne zaman geri döneceğini planlamadan” yapılan göç hareketini gerçekleştiren topluluklarla/bireylerle; yaylak-kışlak arasında göç eden topluluklar/bireyler arasında hayli belirgin farklar mevcuttur. Türkler, bu ikinci grupta yer almaktadırlar. Türklerin yerleşiklik öncesi hayat tarzlarının göçerlik veya konar göçerlik kavramı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, mevsime bağlı olarak gerçekleştirilen ve belli iki bölge (yaylak-kışlak) arasında gidip gelen toplulukların bağlı buldukları kültür, göçebe kültür değil, “göçer kültür”dür ve insanları da göçebe değil “göçer” veya “konar göçer”dir. Göçerlik, coğrafi şartlar ve ekonomik zorunluluklarla yakından ilgilidir.

Arşiv belgelerinde aşiret, cemaat, oymak şeklinde tanımlanan konar göçerler, etnik kökenden ziyade buldukları coğrafyaya ve yaşayış biçimine göre “Türk/Etrak”, “Yörük” veya “Türkmen”, “Kürt/Ekrad” gibi isimlerle anılmışlardır. Kızılırmak’tan itibaren Anadolu’nun batı taraflarından Marmara ve Ege Denizlerine kadar uzanan saha ile Rumeli’de yaşayan konar göçerlere “Yörük”, Kızılırmak’tan itibaren Anadolu’nun doğu ve güneyinde kalan bölgeler ile Suriye ve Irak’ta yaşayan konar göçerlere ise “Türkmen” adı verilmiştir¹. Bununla birlikte kullanıldığı coğrafi saha itibarıyla hem Türkmen hem de Yörük adlarını birbirinden kesin çizgilerle ayırmak oldukça güçtür. Bu tabirler, aynı bölgede, aynı konar göçer grubunu ifade etmek için zaman zaman birbirinin yerine de kullanılmıştır.

Konar göçerler, devlet tarafından kendilerine tahsis edilen yaylak ve kışlakları arasında yarı göçebe hayat yaşayan gruplardır. Nitekim kanunnâmelerde “Yörük, konar göçer tâifedir, karada ikâmetleri yoktur.” ve “Yörük, lâ-mekândır; ta’yîn-i toprak olmaz, her kande dilerse gezerler.” hükümleriyle, Osmanlı toplumunun belli bir toprağa bağlanmamış bir kesimi şeklinde hukuken tarif edilmiştir (Akgündüz, C. II., 1990, s. 159). Osmanlı Devleti’nin kabul edip benimsediği merkezîyetçi idare tarzına aykırı olan bu hükmün çok da geçerli olmadığı ve konar göçer grupların o kadar da başıboş bırakılmadıkları, onlara belli birer yaylak ve kışlak mahalli gösterildiği görülmektedir².

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (Sümer, 1952, ss. 511-512); (Caferoğlu, 1973, ss. 75-86); (Emecen, 1989, ss. 101-103).

² “Akşehir kazasında Ketenlik Dağı’nda yaylayan ve Manavgat kazasında kışlayan İçel Yörükleri...” BOA, C. ML. D. 290, G. 11874 Osmanlı Devleti’nde konar göçerlerin yaylak ve kışlak mahalleri için ayrıca bk. (Ahmed Refik, 1989, s. 71).

Anadolu’da Türkmenler

Anadolu, 1071 Malazgirt Savaşı’nı takip eden 8-10 yıl içinde baştanbaşa açılmıştı. Fethi müteakip ülkenin her tarafı Oğuzlara mensup boylar tarafından doldurulmuştu. Türkistan ve İran’dan yeni gelenler ile sürekli olarak sayıları artan bu kitlelerin yerleşmeye başlamaları sonucu Anadolu, I. Haçlı Seferi tarih yazıcıları tarafından “Türkiye” olarak adlandırılmaya başlamıştı. Türklerin gelmesinden önce Anadolu’nun büyük bir kısmı, bilhassa Orta ve Batı Anadolu bölgeleri, nüfusu çok az, hareketsiz ve geri kalmış bir bölge manzarası çizmekteydi. Bunun başlıca nedeni bölgenin, birinci derecedeki milletlerarası ticaret yollarının üzerinde olmasıydı. Bu da, sürekli bir Sasani-Bizans, Arap-Bizans mücadelesine yol açmış ve bu mücadeleler, Anadolu’daki yerli halkı bölgede varlık gösteremeyecek bir duruma düşürmüştü. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise daha revaçta olmuş, devamlı bu bölgelere fetih siyasetleri güdülmüştü (Sümer, 1999, ss. 4-5).

Anadolu’nun fethinden sonra Anadolu ile Türkistan arasında bir göç kanalı oluşmuştu. Bu kanal ile, XIII. yüzyılın birinci yarısının ortalarına doğru Türkistan, Horasan ve Azerbaycan’dan Anadolu’ya birbiri arkasından kalabalık Türkmen kümeleri gelmeye başlamıştır. Bunlar, 1219’da başlayan Moğol hücumundan kaçıyorlardı. Bu tarihten itibaren başlayan ikinci büyük göçten sonra, Oğuzların ezici çoğunluğu Anadolu’da toplanmıştır. Sonuçta XI. yüzyıldan başlayıp XIV. yüzyıla kadar süren yoğun göçler ile Anadolu, her bakımdan bir Oğuz (Türkmen) ülkesi³ hâline gelmiştir.

Moğol istilasından kaçan kalabalık Türkmen kümelerinin önemli bir kısmı Anadolu’nun batı uçlarına kadar gelmişlerdir. İslam coğrafyacılarından İbn-i Said, XIII. yüzyılın ikinci yarısında, batı uçlarındaki Türkmenlerden yalnız Antalya’nın kuzeyinde, Denizli çevresinde yaşayanların nüfuslarının 200.000 çadıra yakın olduğunu söylediğini yazmaktadır (Baykara, 1969, s. 23; Turan, 1996, s. 52). Yine İbn-i Said’e göre, Kastamonu havalisinde 100.000, Kütahya-Karahisar arasında 30.000 çadır konar göçer Türkmen vardı (Sümer, 1970, s. 4).

Güneydeki Çukurova bölgesi de bir asırdan fazla yapılan Memluk Türkmen akınları ile özellikle XIV. yüzyılda çoğu Üç-ok koluna mensup Türkmenler tarafından iskân edilmişti. Memluklu Devleti, XIII. yy sonlarında, kuzeyde elde etmiş olduğu toprak kazancını muhafaza etmek ve buraları İlhanlılar ile onların müttefiki olan Çukurova’daki Ermenilerin saldırılarına karşı korumak için Moğollar önünden kaçan mülteci Türkmenleri, Güney Anadolu ile kuzey Suriye’yi içine alan bölgelere yerleştirmiştir. Memlukların yardımcı kuvvetlerini teşkil eden bu Türkmenler, Suriye valilerinin hemen her yıl kuzeye

---

³ “Türkmen ülkesi” tabiri ile ilgili olarak bk. (Barbaro, 2005, s. 103). Ayrıca Doğu Anadolu’dan geçen Marco Polo, Anadolu’yu “Turkmenia” olarak anmaktadır (bk. İncelik, 2009, s. 4).

doğru yaptıkları seferlere katılarak, 1298 yılında Kilikya Ermeni Prenslığı hâkimiyetinde bulunan Maraş'ı ele geçirdiler (Yinanç, 1989, s. 7).

Bu tarihten itibaren Maraş ve civarı, Memlukların Halep valilerine tabi olan Türkmen beyleri tarafından idare edilmeye başlandı. Halep'ten başlayarak Amanosların doğusundan Elbistan'a kadar uzanan bölgeye yerleşen bu Türkmenler, Oğuzların Bozok koluna mensuptular. Dulkadirli halkını teşkil eden cemaatler çoğunlukla Bayat, Avşar, Badallı/Beğdili boylarındandılar (Yinanç, 1989, s. 8). Dulkadirli halkını teşkil eden Türkmenler, daha çok Bayatlardan çıkmıştır (Sümer, 1952, ss. 380-381). XVI. yüzyılda daha ziyade kavim adı olan Türkmen kelimesi ile vasıflandırılanlar, Halep Türkmenleri, Boz-ulus, Dulkadirli ile Bozok'taki oymaklardı. Daha sonra bu ad sadece, Halep Türkmenleri ile Boz-ulus için kullanılır olmuştur. Bu oymaklardan XVIII. yüzyıldan itibaren Orta ve Batı Anadolu'ya gelenlere de Türkmen denilmiştir. Bugün hâlâ bu adlarla anılan mahalle, köy ve kasabalar mevcuttur.

Türkmenler, yani Türk göçebe toplulukları, Anadolu'da Moğol hâkimiyetine karşı her yerde yılmadan mücadele etmişlerdir. Çünkü, onlar yerleşik Türk unsurunun aksine mücadele için gereken teşkilata, inzibat ve savaşçılık ruhuna sahiptiler. Faruk Sümer'e göre, şayet Türkmenler olmasa Anadolu'daki Moğol hâkimiyeti çok daha uzun süreceği gibi, istila ve fetihlere de her zaman açık kalacaktı (Sümer, 1999, s. 9).

Türk göçebe unsurunun, kendisinden çıkmış olan ve konar göçer Türkmenler tarafından kurulan Selçuklu hanedanı ile Türkmenlerin münasebetleri, devletin kurulmasından sonra bozulmuştu. Bunun başlıca sebebi, Selçuklu hanedanının, diğer İslam sülaleleri gibi para ile satın alınmış pek çoğu başka Türk kavimlerine mensup memluk, yani kullardan hassa orduları teşkil etmeleri ve devletin yüksek askerî memuriyetlerini onlara vermeleridir. Hanedan bu hassa ordusuna sahip olduktan sonra kavimdaşları olan Türkmenleri neredeyse tamamen ihmal etmiştir. Selçukluların uyguladıkları bu politikayı Osmanlı Devleti'nin de uyguladığını görmekteyiz. Kullardan müteşekkil hassa orduları kullanmaları, Türk unsurunun zaafa uğramasını engellemiş fakat bütün yüksek askerî memuriyetlerin bu hassa ordusu mensuplarının elinde olması, asker bir kavim olan Türkler arasında geniş tepkilere yol açmıştır. Bu tepkiler, Selçuklu Devleti'nin zayıflamasına ve yıkılmasına sebep olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin de gücünü yitirmesine ve Türk halkının büyük felaketlere uğramasına sebep olmuştur.

Beylikler devri, Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyetleri arasındaki devirdir. Bu devrin en önemli özelliği, Selçuklular zamanında alınmayan bölgelerin, fethedilmesi, Türk nüfusunun ve kültürünün başta şehirler olmak üzere her yerde çok kuvvetli bir hâkimiyet kurmasıdır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin özellikle XVI. yüzyılın sonlarından itibaren bozulmaya başlayan

askerî, siyasi ve mali sisteminden en çok Yörük ve Türkmenler etkilenmiştir. Sistemi düzeltmek isteyen Osmanlı Devleti, Yörük ve Türkmenleri “harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek yeniden ziraate açmak” maksadıyla toprağa bağlamak ve onları kayıt altına almak için iskân etmeye zorlamıştır (Halaçoğlu, 2006, s. 43).

Özellikle Türkmen oymakları arasında iskâna direniş gösterilmesine rağmen sonuçta yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Yörükler ise kısa menzilli dağ göçerliğinin getirdiği avantaj ile kısmen de olsa göçerliklerine devam edebildiler. Osmanlı-Safevi çekişmesi sonucu Türkmenlerin önemli bir bölümü İran ve Azerbaycan’a göç etmişler ve Anadolu’daki nüfusları azalmaya başlamıştı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Türkmenlerin, uzun göç yollarının ve akrabalarıyla olan ilişkilerinin kesintiye uğraması, dağ göçerliğini sürdüren, feodal yapılarını muhafaza eden Kürt aşiretlerinin bölgede öne çıkmasını beraberinde getirdi. Bu dönüşüm ise tahrir defterlerinde kendisini “Türkmen Ekradı” şeklinde ifadelerin öne çıkması olarak gösterdi (Bulduk, 2008, s. 222).

Anadolu’da Türkmen-Yörük İkilemi

Yörük adı Anadolu’da oluşmuş bir terimdir. Bu adın “yürü-mek” mastarından türetildiği ve “yürüyen, sefere koşan çadır halkı” anlamına geldiği genel olarak kabul edilmiştir (Çabuk, 1979, s. 82).

Yörük adının ne anlama geldiği ile ilgili çok çeşitli tanımlar yapılarak değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden bazılarına göre Yörük için; “göçebe, dağlı”; “çok ve çabuk yürüyen, iyi yol alan, eskiden yeniçeriye katılan asker”; “geçimini hayvancılıkla sağlayan göçebe Türkmen”; “Anadolu’da ve Rumeli’de yaşayanlara verilen ad” şeklinde değişik tanımların yapıldığı görülmektedir (Artun, 1996, s. 251). Gökçen, belgelerden hareketle, Yörük kavramını, “üç gündenden fazla bir yerde duramayan, gezende” olarak tanımlar (Gökçen, 1946, s. 16). Güngör ise Yörükleri, “sabit ve muayyen yerleri olmayan, Anadolu’da yaşayan göçebe ve yarı-göçebe bir zümre” olarak tanımlamaktadır (Güngör, 1941, s. 5).

Faruk Sümer’e göre, Yörük kavramına ilk olarak XV. yüzyılın birinci yarısında yaşamış olan Yazıcızade Ali’nin, “Tevarih-i Âl-i Selçuk” adlı eserinde rastlanılmaktadır (Sümer, 1952, s. 518). Yazıcızade tarafından yazılan “Osman Bey’in Oğullarına Öğüdüdür” (Özönder, 2000, s. 3) adlı eserde “Olmasuz ki oturak! Olasuz ki beglik Türkmânlık ve Yörüklük idenlerde kalur.” şeklinde Yörük kavramından bahsedilmiştir.

XVI. yüzyılda, göçebe anlamında Yörük (yörü filinden türetilme) sözü kullanılıyordu. Fakat daha sonraları Yörük adı gerçek anlamını kaybetmiş ve daha çok Batı ve Güneybatı Anadolu’daki oymakların genel adı olmuştur.

Sümer'e göre, Yörük adının kavmî hiçbir manası yoktur (Sümer, 1952, ss. 518-522). Yörükler de Oğuz boyundan gelmiştir.

Anadolu'ya hem Türkmen adı ile hem de Oğuz adıyla gelip burada yurt tutan Türkmenlerin gelişi, Sümer'e göre yaklaşık iki yüzyıl kadar sürmüştür; Oğuz elinin büyük bir kısmı Anadolu'ya yerleşmiştir. Oğuzlar arasında önemli sayıda yarı yerleşik ve yerleşik unsurların bulunduğu anlaşılmaktadır. Cahen, Türk kavimlerinin göçleriyle ilgili şöyle demektedir: "Türkler, son iki bin yıl içinde ana yurtları Ortadoğu Asya'dan, bir yanda Hint Okyanusu'na; öte yandan Akdeniz'e ve Orta Avrupa'ya kadar uzanan çok geniş bir alana yayılmış halk topluluklarından oluşmaktadır" (Cahen, 1979, s. 23).

Oğuz Türklerinde zamanla yaşam tarzından kaynaklanan sosyal farklılaşma, "göçebe-göçebe olmayan" Oğuzlar şeklindeki ayrımı doğurmuştur. Sümer bu ayrımı şu şekilde izah etmektedir:

X ve XI. yüzyılda Oğuzlar Seyhun Irmağı'nın aşağı ve orta yatağında yaşıyorlardı. Onlardan bir kısmı yerleşik hayat geçiriyor, adı geçen ırmak kıyısındaki şehir, kasaba ve köylerde oturuyorlardı. XI ve XII. yüzyıldaki başlıca Oğuz şehirleri şunlardı: Yeni Kend, Cend, Karnak, Sabran, Barçınılıg Kend, Süt Kend, Suğnak, Karaçuk ve diğerleri. Göçebe Oğuzlar, şehirlerde oturan eldaşlarını küçümseyerek onlara "yatuk" adını veriyorlardı. Yatuk, tembel demektir. Göçebe Oğuzlara göre, şehirlerde oturan Oğuzlar çiftçilik, ziraat ve ticaretle meşgul oldukları, kendileri gibi yaylak ve kışlaklar arasında yüzlerce kilometre mesafe her yıl inip çıkmak zahmetine katlanmadıklarından onlara "yatuk" adını vermişlerdir (Sümer, 1989, ss. 4-5).

Görülüyor ki konar göçerliği terk edip toprağa bağlanan ve yerleşik hayata geçen Oğuzları kendilerinden ayırmak için "yatuk" (tembel) tabir etmişlerdir. Aynı şekilde yerleşiklerin konar göçerleri kendilerinden ayırt etmek için kullandıkları "Yörük" de buna benzer bir adlandırmadır.

Faruk Sümer, Yörük ve Türkmenleri birbirinden ayırırken izahını şu şekilde yapmıştır:

Türk denilen köyler, oralarda, XVII. yüzyıldan önce yaşayan ve son asırlarda yerleşen Yörüklerin kurdukları köylerdir. Türkmen köyleri ise XVII. yüzyıldan itibaren Orta ve sonra Batı Anadolu ile Marmara Bölgesine göç etmiş ve son asırlarda oralara yerleşmiş Boz-ulus, Halep Türkmenleri ve Yeni-il'e mensup oymaklar tarafından kurulmuş olanlardır. Dikkate değer bir keyfiyettir ki, Osmanlı devrinde Boz-ulus ve Halep Türkmenleri gibi eller bile Yörüklerden daha önce yerleşik hayata geçmişlerdir. Bugün Türkmenlerden hemen hemen hiçbir teşekkül görülmez. Fakat Toroslarda çok az da olsa, yarı göçebe hayatı devam ettiren, Yörük oymaklarına rast gelinir (Sümer, 1999, s. 193).

Türkmen ve Yörük kavramları arasında esasen coğrafya ve yaşayışla ilgili olarak bir farklılaşmadan söz edilebilir. Türkmenler, bu adla Anadolu’ya gelen ilk konar göçer grupların ortak adıdır. Doğu ve Orta Anadolu’ya geldikleri XI. yüzyıldan itibaren içlerinde yerleşik hayata geçenler oldukça fazla idi ve bu nedenle Türk adını almışlardı. Türkmen boyları bozkır göçeri durumundaydı. Yayıldıkları sahalarda bu nedenle yaylak-kışlak hayatına uygun, nispeten yüksek platolar ve su kaynakları vardı. Hayvancılıklarının temelini koyun oluşturmaktaydı. Çünkü koyun daha uzun mesafelere götürülebilen, bozkıra uygun bir hayvandı. Yörükler ise özellikle Toros hattında göç eden topluluklardı. Bu bağlamda onlar “dağ göçerleri” olarak da adlandırılmaktadır. Yörükler de Türkmenlerden farklı olarak, yine buldukları coğrafi şartlardan dolayı, yüksek ve kayalık yerlere dayanıklı keçi sürülerine sahiptiler. Daha sonraları Osmanlı Devleti’nin politikaları nedeniyle, dönemin askerî, siyasi ve mali koşullarının getirdiği zorunlu uygulamalar, bu konar göçer grupları olumsuz yönde etkilemiş ve sistemi düzeltmek isteyen Osmanlı Devleti, Türkmen ve Yörükleri toprağa bağlamak ve onları kayıt altına almak maksadıyla iskân etmeye zorlamıştır (Bulduk, 2008, ss. 221-222).

Günümüzde, Karakeçililer örneğinde, Kırıkkale Karakeçilileri, Doğu ve Güneydoğu (Urfa-Siverek-Suruç) ile Batı Anadolu’da (Bursa-Söğüt-Domaniç) yaşayan Karakeçili aşiretlerinin kesişme noktasında yer almaktadır. Bu bölgede yaşayan Karakeçili aşireti kendilerini “Yörük” olarak adlandırmaktadır. Oysa Doğu ve Güneydoğu’da yaşayan Karakeçili aşiretleri ise kendilerini “Türkmen” hatta “Ekrad” olarak nitelendirmektedirler. Burada “Ekrad”, dağlık alanda yaşayan göçebe insanlar anlamında kullanılmaktadır. Kızılırmak’ın aşağı yakasında (batısında) yaşayan ve Yörük olarak adlandırılan sadece Karakeçili aşireti vardır. Irmağın yukarı yakasında (doğusunda) yaşayan aşiretler ise “Türkmen” olarak kavramlaştırılmışlardır. Karakeçililerden kendilerini yaşayış tarzlarından dolayı “Yörük” olarak adlandıranlar, bu kavramı “aşiret” kavramı ile aynı anlamda kullanmışlardır. Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri üzerinde yapılan bir araştırmada, “yörük” ile “aşiret” kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir (Seyirci, 2000, s. 63).

Esasında, dinî farklılaşmaya maruz kalan ve Anadolu’ya gelerek yurt tutan Türkmenler arasında yaşam tarzlarının (yerleşik-konar göçer) yanı sıra dinî pratiklerde de (Sünni-Alevi) sosyal farklılaşma görülmektedir. Bu yaşanan sosyal farklılaşma sonucunda da Türkmen aşiretleri kendilerini “Türkmen” isminin yanı sıra “Yörük” etnonimi ile de tanımlamaktadırlar. Sünnilik, Alevilik/Kızılbaşlılık kavramlarının aynı zamanda bazen Yörük ve Türkmenlerin ayrımında da kullanıldığı bilinmektedir. Sonuç itibarıyla Yörüklerin de dil, din ve etnik olarak Türkmenlerden farklı olmayıp, aksine Türk kültür dairesi içinde yer almakta oldukları görülmektedir.

Türk-Türkmen İlişkisi

Konar göçerliği terk edip, köyler kurarak veya şehirlere yerleşerek ziraat, ticaret gibi daha çok yerleşik unsurların mesleklerini icra eden Türkmen, Yörük gibi konar göçer grupların “Türk” diye isimlendirildiği ve böylece “Türk” adının yerleşik hayatın temsilcisi hâline geldiği hususu daha önce ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı.

Türk milleti, her ne kadar kuruluşundan itibaren hem nüfus olarak hem de ordunun çekirdeğini teşkil etmek bakımından devletin en önemli dayanağı olmuşsa da zamanla çok uluslu Osmanlı reayasının üniterlerinden biri hâline gelmiştir. Bu durum da, birtakım ayaklanma ve itaatsizliklerinden dolayı tahkir edilmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle de, hem dönemin vakanüvisleri hem de Osmanlı yönetici kesimi tarafından, Osmanlı Devleti’ne karşı çıkan, ayaklanmaları çıkaran, köyler basıp eşkıyalık eden Türk tipine tarihlerde ve kaynaklarda “aslı bozuk Türkmen”, “kötü fiilli Türkmen”, “na-pak Türkmen”, “hilekâr Türkmen”, “bi-asıl Türkmen”, “bi-had Türkmen”, “aman bilmez Türkmen”, “ayak takımı”, “başbozuk”, “Etrak-ı bi-idrak” gibi sıfatlar kullanılmaktaydı (Gündüz, 1999, s. 95).

Bu nedenle Mustafa Akdağ (Akdağ, 1979, ss. 159, 160), Çetin Yetkin (Yetkin, 1979, s. 115), Taner Timur (Timur, 1986, s. 98) gibi bazı tarihçilere göre, Osmanlı devlet düzeninde gayri Türk unsurların egemen güçleri oluşturduğu, Türklerin de “azınlık” statüsüne düşürülerek “Türk” sözünün âdeti bir aşağılama ifadesi olarak kullanıldığı ve Türklerin küçümsendiği görüşlerini savunmaktadırlar. Özellikle Osmanlıların kendilerini dinî bir kimlikle tanımlamaya başladıktan sonra bu dönüşümün yaşandığı konusu sıklıkla işlenmektedir. Buna göre, Osmanlı vekayinamelerine yansıyan “kaba Türk”, “cahil Türk” “Etrâk-ı bi-idrak” gibi vasıflandırmaların yanı sıra, Türklerden, Yörük ve Türkmenlerin yerleşik uygarlığın geri kalmış unsurları olarak telakki edildiğini ve sözü edilen sıfatların “göçebe ve yarı göçebe hayat tarzından yerleşik uygarlıklara geçiş sürecinde ortaya çıktığına ve geçişe uyum sağlayamamış unsurlar için kullanıldığına” dikkat çekilmektedir (Gündüz, 1999, s. 92).

Gündüz’e göre, tarihlerde Türkmenlerin tahkir edilmesi ile ilgili en yoğun olaylar, Fetret Devri’ne tesadüf etmektedir. Daha çok Anadolu’nun konar göçer Türkmenlerinin bir bölümü tarafından desteklenen bu ayaklanmaları Osmanlı vakanüvisleri, hemen hemen aynı dille eleştirmiş ve Türkmenler için “eşkıya” tanımlaması kullanılırken, muhtelif hakaret ifadelerine de sık sık yer vermişlerdir. Bundan da Osmanlı toplumu içinde ekonomik veya dinî sebeplerle ortaya çıkan ayaklanmaların, devlet düzenini tehdit eden olaylar olarak algılandığı düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Buna karşılık bazı tarihlerde, Türklerin Batı karşısında iman, ahlak, şecaat ve kahramanlık örneği teşkil eden Türk imajına rastlanmaktadır. Buna göre, Osmanlı Devleti, bir Türk devletidir ve hanedanın Türklüğü de sık sık vurgulanmaktadır. Osmanlı ordusunun başarısı Türklerin başarısı olarak takdim edilmektedir. Hoca Sadeddin Efendi, Osmanlıların ilk fetihlerinden bahsederken Osmanlı ordusu için, “zaferleri gölge edinmiş Türk askerleri”, “savaş günleri yırtıcı aslan”, “Türk yiğitleri” gibi pek çok süslü ifadelerle yer vermektedir (Hoca Sadeddin, 1999, ss. 56, 68). Bir başka vakanüvis Neşri ise, Haçlılar ile Türkler arasında meydana gelen I. Kosova Savaşı’nı hikâye ederken Haçlıların kendi aralarında Türkleri nasıl esir edeceklerini, nasıl öldüreceklerini tartışırken kâfirlerden biri “Size gülerim zira hiç omren (ömrümde) görmedim ki Türkü kâfir zincire veya ipe dize. Amma hemişe Türk gelir kâfirleri ipe ve zincire dizip alıp, gider. Ve andan ki sonra Türk hergiz kâfir olmaz amma daim kâfirleri gelir, alır, gider Müslüman ider. Korkarım ki yine ol Türkler sizi kendi zincirinize ve iplerinize dizip, alıp gide.” diye konuşmaktadır (Neşri, 1995 s. 213). Burada da Neşri, Türkleri övmektedir. Yine Solakzâde, Cem Sultan’ın Avrupa’ya kaçışını anlatırken, onun için, “Kostantınıyye’yi feth eden Türk’ün oğlu” ifadelerine yer verir (Gündüz, 1999, s. 93).

Gündüz’ün bu tespitleri doğrultusunda, Osmanlı devlet yönetimi ve vakanüvisleri tarafından sınırlar içinde çıkan, daha çok Türkmenlerin başı çektiği huzursuzluk ve ayaklanmalarda bu olaylar “düzene karşı başkaldırı ve eşkıyalık” olarak algılanırken, sınırlar dışında, Batı karşısına çıkan “Türk” figüründe ise Türk’ün kahramanlık ve savaşıçılığı ön plana çıkartılarak övülmüştür. Dönemin ruhuna uygun olarak yazılan bu kronikler, Osmanlı Devleti’nin o dönemki siyasetinin ve bakış açısının ne olduğu hususunda ayrıntılı bilgiler vermek açısından önemlidir.

Yörük Türkmenler

Türkmen ve Yörük isimleri daha önce de bahsedildiği üzere coğrafi dağılım üzerinden belirlenmiştir. Buna göre, Kızılırmak yayının doğusundan güneye doğru çekilecek çizginin doğusunda kalanlar Türkmen, batısındakilere ise Yörük adı verilmiştir. Bununla birlikte özellikle Yörük adının kullanımı hususunda belirli bir standardın olmadığı malumdur. Türkmen teşekküllerinin zaman zaman “Yörükân-ı Maraş veya Yörük Türkmenleri” olarak vasıflandırıldıkları da görülmektedir.

Yörükler, daha çok belli bir sancağın sınırları dâhilinde kendilerine tahsis edilmiş bulunan yaylak ve kışlak sahalalarında konar göçerlik ederlerdi. Onlar yaylakları ile kışlakları arasındaki mesafenin kısa oluşu ve dar alanda konar göçerlik etmeleri nedeniyle yerleşik hayata daha yakın bir konumda idiler. Dar alanda yapılan hayvancılık, tarım bölgelerine yakın bir iktisadi faaliyeti gerektirdiğinden, ekip-biçme mevsimlerinde, Yörüklerin, tarım sahalardan

güçleri ve ilgileri ölçüsünde ilgilenmelerine imkân sağlamaktaydı. Yörüklerle aynı hayat tarzını sürdürdükleri hâlde, onlardan farklı olarak Türkmen diye adlandırılan konar göçerler ise, genellikle bünyesinde pek çok aşiret bulunduran bir tür aşiretler birliğine mensuptular. Bunlar, Boz-ulus, Halep, Dulkadirli, Varsak, Yeni il gibi büyük teşekküller olup yaylak ve kışlak sahaları birbirinden hayli uzak mesafelerdeydi.

Yörüklerin bazı bölgelerde kışların sert geçmesi sebebiyle kışlak mahallerindeki ağıl ve tabii sığınaklarda hayvanlarını tutmak zorunda kalmaları hususu, onları kış ayları boyunca hayvanlarına yem ve saman bulma mecburiyeti doğurduğundan, kışlak mahallerinin etrafında küçük çaplı tarımla da meşgul olmalarını sağladı. Ağıl ve sığınakların yanına kurulan bu küçük yerleşmeler, zamanla köylere dönüşerek konar göçer faaliyetin sona ermesine yol açmıştır. Bu bakımdan Yörükler gibi küçük konar göçer gruplar, Türkmenler gibi büyük teşekküllere nazaran yerleşik hayata daha yakın bir konumdaydılar (Gündüz, 2003, s. 358). Ancak zamanla göç yolları kesintiye uğratılan Türkmenler de yörükler gibi daha kısa mesafeli dağ göçerliği yapmak zorunda kaldılar ve zamanla yerleşik hayatı benimsediler.

Türkmen ve Yörük kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılması ile ilgili olarak Anadolu'da pek çok örnek bulunmaktadır. Doğu'da ve İran'da "Karakoyunlu Türkmeni" olarak bilinen konar göçerler, Antalya, Konya ve Adana havalisinde "Karakoyunlu Yörüğü" adını almaktadır. Anamur'dan başlayıp Toroslar'ı takiben Tarsus-Namrun Yaylası'nda son bulan Yörüklerin göç yolu güzergâhına "Türkmen Yolu" denmesi, Silifke havalisinde bir kısım Yörük aşiretinin adının "Keşlitürkmenli, Ayaştürkmenli, Türkmen uşağı" olması, zamana, mekâna ve geliş yerlerine göre isim almış olduklarını düşündürmektedir (Eröz, 1991, s. 23).

Osmanlı kaynaklarında Türkmen ve Yörük tabirleri, her ne kadar coğrafi dağılım olarak, bölgesel ayrımlarda karşımıza çıksa da "Yörük Türkmenleri" tabirinde de olduğu gibi zaman zaman birbirlerinin yerine veya her iki kavramın bir arada kullanıldığı da görülmektedir.

Yörük-Ekrad İlişkisi

"Ekrad" tabirinin, daha ziyade "dağlı" konar göçerleri tanımlamak için Osmanlı resmî yazışmalarında kullanıldığı hususundan daha önce bahsedilmiştir. Cevdet Türkey'a göre, defterlerde geçen ekrad oymak ve aşiretleri yine konar göçer Türk soyundan gelenlerdir (Türkey, 2005, ss. 1-17).

Osmanlı dönemiyle ilgili olarak da belgelerde "Kürt, Ekrad" kelimelerinin kullanımıyla ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. İddialardan en yaygın olan ise, Osmanlı arşiv belgelerinde geçen "Ekrad" kelimesinin Osmanlı'nın etnik bir unsur olarak kullandığı hususudur. Osmanlı arşiv belgelerinde, "Türkmen

Ekradı, Ekrad Türkmeni” vb. şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Ekrad ve Kürt tabirlerinin her zaman için etnik bir anlam taşımadığının en güzel örneklerinden biri, 24 Oğuz boyundan olduğu bilinen Döğerler’den Urfa yöresinde yaşayan bir grubun “Ekrad-ı Döğerlü” olarak ifade edilmesidir. Buradaki Ekrad kelimesinin tıpkı Etrak kelimesinde olduğu gibi, Yörük ve göçer anlamlarında kullanılması gerekir. Zira gerek, Reşidüddin’de, gerekse Kaşgârlı ve Yazıcıoğlu’nda yer alan Oğuz boyu listelerinde Döğer boyu, damgalarıyla birlikte yer almaktadır. Ekrad kelimesinin Yörük ve göçer olarak kullanılmasına örnek olarak, Kilis’in Sancak Kanûnnamesi’nde konar göçerlerle ilgili geçen şu ibare gösterilebilir: “Ve Ekrad tâifesi kıl ev ile kadimi kışlak ve yurtları olan Nahiye-i Com etrafında Halep ve Maraş eyaletlerinde vakî olan yaylaklara kıl ev ile konar göçer Yörük makulesi olduklarından...” şeklinde “ekrad taifesi” ifade edilmiştir (Akis, 2004, s. 11).

Dulkadirli Türkmenlerinin Gözeciyan taifesinden olup Bertiz aşiretine bağlı “Kürt Atlu” cemaatinin isminde de Kürt adı geçmekle birlikte, bir Türk aşireti olduğu ve başka bir etnik yapısının bulunmadığı aşikârdır. Yine bazı Türkmen aşiretlerinde Kürt ismine rastlandığı görülmektedir. Keza, Halaçoğlu’nun tespitlerinde, kaynaklarda Boz-ulus Türkmenlerinden olan ve kethüdaları İzzeddin Bey’den dolayı İzzeddinlü Cemaati ismini de alan cemaat de bazı yerlerde “Ekrad-ı İzzeddinlü” olarak kaydedilmiştir. Bunun başlıca sebebi, İzzeddin Bey’in Ekrad sancak beyi olarak gösterilmesinden ileri gelmektedir. Özellikle bu gruptan bir bölümü, ok yapmakla mükellef tutuldukları için, “Tâife-i Ekrad-ı Okçu İzzeddinlü” olarak adlandırılırken, diğer tarafta “Türkmen Ekradı” biçiminde tanımlanmıştır. Türkmen aşireti olduğundan hiçbir şüphe bulunmayan Receplü Afşarı için ise “Türkmân ve Ekrad’dan Receplü Afşarı cemaati...” ifadesi kullanılmıştır. Anadolu’da mevcut Türkmen gruplarından il veya ulus adı altında gruplandırılan en önemli teşekküller, Kara Koyunlu ulusu, Boz-ulus ve Kara ulustur. Bunlardan Kara ulus, Boz-ulus Kanûnnâmesi’nde farklı bir biçimde “Kara ulus tâifesi Ekrad ve müteferrik tâife olub koyunları sayılmalu oldukda...” ifadesiyle “ekrad” olarak vasıflandırılmaktadır (Halaçoğlu, 1996, ss. 139-146; Buran, 2011, s. 45). Ancak buradaki ekrad da “dağlı” veya “göçebe” anlamında kullanılmıştır. Bazı araştırmacılar, arşiv belgelerinden hareketle Osmanlı’nın kullandığı “ekrad” tabirini bu şekilde yorumlamaktadırlar. Örneğin Mehmet Bayraktar, Zilan Ekradını göçebe ve Yörük Kürtler olarak yorumlamaktadır (Bayraktar, 2009, s. 139).

Öte yandan Halaçoğlu, 1690 yılında orduya asker yazılması sırasında, Yeni-il ve Halep Türkmenlerine tabi Badıllı (Beydilli) boy beylerinden bahsedilirken, “Vesâir Rum’da olan ekrad taifeleri ve Çorum Kürdü ihtüyarları” şeklinde bir kayda rastlamış ve burada hem ekrad hem de Kürt kelimelerinin birlikte kullanılmasını, bazı Osmanlı belgelerinde geçen “Türk ve şehirli” ifadesiyle

benzerlik gösterdiğini belirtmiştir (Halaçoğlu, 1996, ss. 139-146). Zira burada sözü geçen “şehirli” kelimesi, Türk sıfatı ile kullanılmak suretiyle yerleşik ahaliyi ifade ederken, Türk de, köylü veya Yörük ahaliye karşılık gelmektedir.

Osmanlı'nın, Ekrad kelimesi gibi Etrak ibaresini de aynı şekilde etnik bir anlam taşımak için kullanmadığı görülmektedir. 1518 tarihli Çemişgezek Sancağı tahrir defterinde, yörede pek çok Müslüman Türk ve Türkmen aşiret veya kasaba bulunmasına ve bunların tahrir defterlerine yazılmasına rağmen, Türk veya Etrak kelimeleri etnik bir anlamda kullanılmamıştır. Yine 1541 tarihli Çemişgezek Kanunnamesi'nde “vilayet-i mezburede sâbıkda ekrad zulmünden nice re'âyâ perakende olub haric-i vilayete gidüb hâliyâ Osman kânûnu olduğun istimâ' eylediklerinde girü yerlü yerine gelüb tavattun iderlerse ve vilayet kitâbet olundukda bazı ra'yyet yazılmayub hâric eminleri dahl itmeyüb...” şeklinde bir ibare bulunmaktadır (Ünal, 1999, s. 186). Buradaki “ekrad zulmü” tabiri dikkat çekicidir. İlk bakışta etnik bir ayırım gibi görünen bu deyim ile kastedilenin, aslında konar göçer aşiretlerin çiftçilikle geçinen halka zarar vermeleri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ekrad zulmü ile “nice re'âyânın perakende olub hâric-i vilayete gittiğinden” tabiriyle ziraatle uğraşan halktan söz edildiği açıktır. Osmanlı resmî belgelerinde, Çemişgezek ve Doğu Anadolu'daki diğer bazı beyler için “bu yedi nefer Kürd beyleri Kürdistan'ın ümerâ-i izâmından...” oldukları zikredildiği hâlde, Çemişgezek beylerinin soyunun Saltukoğullarına dayandığı XVI. yüzyılda yaşamış ve Kürtlerin tarihini ele almış olan Bitlis beylerinden Şeref Han tarafından ifade edilmektedir⁴.

Bu ibarelerin etnik bir farklılığı belirtmek için mi konuldukları, yoksa yerleşik hayata geçmiş unsurları göstermek için mi kullanıldıkları tam olarak kestirilememekle birlikte Osmanlı il yazıcıları tarafından, vergi dolayısıyla, gayrimüslim unsurlardan Ermeni, Rum, Yahudi ve Süryaniler isimleriyle kaydedilirken, hiçbir zaman Türk unsurlar hakkında “Türk” açıklaması yapılmadığı bilinmektedir. Etnik anlamda Türk adı, “..reâyâ ki Müslümanlardır...” ifadesi içinde değerlendirilmekte, sadece sancak kanunnamelerinde geçen reâyâ-yı etrak ile reâyâ-yı zimmî tabirinin birlikte kullanıldığı zamanlarda, etrak etnik bir anlam kazanmaktadır. Burada reâyâ-yı etrak, Türk Müslüman unsuru, reâyâ-yı zimmî tabiri ise gayrimüslim-ki bunun içinde Rum, Ermeni, Yahudi vs. bulunmaktadır- unsuru ifade etmektedir (Halaçoğlu, 2009, s. XXIII).

Verilen bu örneklerden Osmanlı Devleti'nin, Ekrad kelimesini konar göçer veya “Yörük”le eş anlamda kullandığı ve Osmanlı belgelerinde, özellikle Türkmen, Kürt ve Ekrad kelimelerinin “konar göçer, dağlı konar göçer” anlamlarının dışında etnik bir anlam ifade etmediği anlaşılmaktadır.

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. (Şeref Han, 2009, Çemişgezek Beylerinin Soyu Bölümü).

Sonuç

Türk kültürünün ilk maddi unsurlarını oluşturan boyların ekonomisi, hayvancılıkla sınırlıydı. Bu topluluklar, hayvanlarının hayatta kalabilmesi için yeşil otlak bulmak amacıyla yaylak ve kışlak arasında yıl boyunca iki defa yaşanan göçü gerçekleştirmek zorundaydılar. Boylar ekonomik olarak hayvanlarına bağımlı oldukları için, sürülerin beslenebilmesi, kendi geleceklerinin de garantisini oluşturmaktaydı. Bölgedeki yaylak ve kışlakların hangi boya ait olduğu keskin çizgilerle belirliydi. Bahse konu zorunluluktan dolayı oluşan göç tekrarlanmazsa, boyu oluşturan her bir ferdin yok olmasına sebep olabilmekteydi. Bu nedenle mevsimlik yaşanan bu göçler, tarih boyunca bozkır imparatorluklarının organik yapısı içinde hayatı bir önem taşımıştır.

Konar göçerleri incelerken, karşılaşılan sorunlardan en önemlisi özellikle yerleşik hayat tarzını seçmemiş toplulukların yaşam şeklini tanımlama ve isimlendirme hususunda akademisyenler arasında görüş birliğinin olmamasıdır. Anadolu’daki konar göçerlerin hayat tarzlarını “göçebe” olarak tanımlamanın doğru ve yeterli bir ifade olmadığı aşikârdır. Çünkü basit göçebe toplulukları, devamlı yer değiştiren, ziraati ve yerleşik hayatı bilmeyen, sosyal organizasyonları gelişmemiş sürüler hâlinde yaşayan gruplardır. Konar göçerler ise ekonomik açıdan hayvancılıkla uğraşır, hayat tarzı bakımından da yaylak ve kışlak alanları arasında hareket hâlinindedirler. Bunun yanı sıra tıpkı yerleşik halk gibi devletin idari, mali ve hukuki organizasyonu içinde de yer almaktadırlar. Kısacası göçebelik ile yerleşik hayat arasında bir “ara yaşam tarzı”dır. Bu nedenle Osmanlı belgelerinde göçerlerle ilgili olarak dikkati çeken en önemli özellik, onlardan bahsedilirken sık sık “Türkmen”, “Yörük”, “konar göçer”, “konar göçer yörük”, “göçer yörük”, “Göç-kün”, “Göç-küncü”, “Göçer-evli” ve “Göçebe” gibi kavramların veya kavram işaretlerinin geçmiş olmasıdır.

Çalışmamızda Türk, Türkmen, Kürt, Yörük, Ekrad ve Etrak kavramlarına, göçerler arasındaki ilişkilere ve bu bağlamda etimolojik ve sosyo-tarihsel yapılarına cevap aranmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti tarafından konar göçerlerin kanunlarla belirlenmiş statülerinin neler olduğu gibi hususlar da çalışmamızda ele aldığımız bir diğer husustur. Bu bağlamda özellikle vurgulamaya çalıştığımız konular ise, XVI. yüzyılda had safhaya ulaşan zorunlu iskânın konar göçerler üzerindeki etkisi; göç güzergâhları değiştirilen, kesilen ve alınan önlemlerle buldukları yerde yerleşik hayatı tercih etmek durumunda bırakılan göçerlerin bugüne de yansıyan değişim ve dönüşümleridir. Bu değişim ve dönüşümlere paralel olarak gerek kanunnamelerde gerekse vakanüvisler tarafından dönemin siyasi konjonktürüne uygun şekilde yazılan “tarih”lerde Osmanlı Devleti’nin konar göçerlere bakış açısı, kavramların kullanımı ve onları ifade ediş tarzı incelenmiştir. Sonuç itibarıyla Osmanlı Devleti’nin bu kavramları kullanırken yaygın olarak bilinen ve iddia edilen “etnik” anlamda kullanması hususunun doğru olmadığı

görülmüştür. Özellikle Osmanlı arşiv belgelerinde geçen “Ekrad” kelimesinin aynı zamanda “Türkmen Ekradı, Ekrad Türkmeni” vb. şekillerde de kullanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde Osmanlı’nın, Ekrad kelimesi gibi Etrak ibaresini de etnik bir anlam taşımak için kullanmadığı, daha ziyade buldukları coğrafyaya göre “dağlı, yerleşik olmayan, göçer” anlamlarında kullandığı görülmüştür. Etnik anlamda kullanması icap eden durumlar çoğunlukla, Müslüman halkı gayrimüslimlerden ayırırken görülmüş ve “reaya-yı Etrak” ifadesi ancak söz konusu durumlarda “Türk ve Müslüman” anlamında kullanılmıştır.

Kaynakça**Arşiv Belgeleri**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA).
Cevdet Maliye, Dosya: 290, Gömlek: 11874.

Makaleler

- Akis, M. (2004). Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Kilis Sancağındaki Aşiretlerin İdareleri, Nüfusları ve Yaşam Tarzları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9-31.
- Artun, E. (1996). Çukurova Yörüklerinin Gelenek ve Göreneklere Bunlardaki Eski Kültür İzleri. *I. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri* içinde (ss. 25-62). Ankara: KB Yayınları.
- Bulduk, Ü. (2008). Sosyal Yaşayış, Konar Göçerlik ve Etnisite. *Uyan Türkiye’- II. Yörük-Türkmen Büyük Kurultayı ve Bilim Şenliği (3-4 Mayıs 2008)* içinde (ss. 216-223). Ankara.
- Buran, A. (2011). Kürtler ve Kürt Dili. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic*, V(6-3), 43-57.
- Caferoğlu, A. (1973). Anadolu Etnik Yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük Üçlüsü. *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, V(1-4), 75-86.
- Çabuk, V. (1979). Yörük. *İslam Ansiklopedisi* içinde (XIII/430, C. II, ss. 82-96). İstanbul.
- Gündüz, T. (1999). Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türk ve Türkmen İmajı. *Osmanlı* içinde (C. 7, ss. 92-97). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gündüz, T. (2003). Osmanlı Ekonomisi İçinde Konargöçerler. S. Yalçın (Haz.). *60. Yılında İlim ve Fikir Adamı Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman’a Armağan* içinde (ss. 358-366). Ankara.
- Halaçoğlu, Y. (1996, Nisan). Osmanlı Belgelerine Göre Türk-Etrak Kürd-Ekrad Kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Belleten* içinde (C. LX, S. 227, ss. 139-146). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özönder, S. B. (2000). Osman Bey’in Oğullarına Öğüdüdür. *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Osmanlı Özel Sayısı* içinde (ss. 3-10). Ankara: KÖKSAY.
- Sümer, F. (1952). Bayatlar. *İ. Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV(4), 373-398.
- Sümer, F. (1970). Anadolu’da Moğollar. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I(1969), 1-147.
- Sümer, F. (1989). Kayı Boyu ve Karakeçililer. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 34, 4-8.

Telif Eserler

- Akdağ, M. (1995). *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Cilt 2. İstanbul.
- Akgündüz, A. (1990-1992). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*. (Cilt. II, V, VII). İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Barbaro, J. (2005). *Anadolu’ya ve İran’a Seyahat* (T. Gündüz, Çev.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

- Baykara, T. (1969). *Denizli Tarihi: II. Kısım*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Bayraktar, M. (2009). *Doğu ve Batı Kaynaklarına Göre Kürtler Türklerin Nesi Oluyor?*. Ankara: BK Yayınları.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*. İstanbul: E Yayınları.
- Emecen, M. F. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Gökçen, İ. (1946). *16 ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yürük ve Türkmenler*. İstanbul: Manisa Halkevi Yayınları.
- Gündüz, T. (1997). *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri- Boz-ulus Türkmenleri 1540-1640*. Ankara: Bilge Yayınları.
- Güngör, K. (1941). *Cenubî Anadolu Yürüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki*. Ankara: DTCF Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı.
- Halaçoğlu, Y. (2006). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Ankara: TTK.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650) I*. Ankara: TTK.
- Hoca Sadeddin Efendi. (1999). *Tacü't-Tevarih, Cilt I*. İ. Parmaksızoğlu (Yay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- İnalcık, H. (2009). *Seçme Eserler II, Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Neşri, M. (1995). *Kitab-ı Cihannümâ*. F. R. Unat ve M. A. Köymen (Yay.). Ankara: TTK Yayınları.
- Refik, A. (1989). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*. İstanbul: Enderun Kitabevi
- Seyirci, M. (2000). *Batı Akdeniz Bölgesi Yörükleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilatı Destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Şeref Han. (2009). *Şerefname* (M. E. Bozarlan Çev.). İstanbul: Deng Yayınları.
- Timur, T. (1986). *Osmanlı Kimliği*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Turan, O. (1996). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Türkay, C. (2005). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak-Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ünal, M. A. (1999). *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Yetkin, Ç. (1979). *Etnik ve Toplumsal Yönleriyle Türk Halk Hareketleri ve Devrimler*. İstanbul: May Yayınevi.
- Yinanç, R. (1989). *Dulkadir Beyliği*. Ankara: TTK Yayınları.